

Katarzyna Biernacka-Licznar
Uniwersytet Wrocławski

Włoska literatura na wielkim ekranie

Od Manzoni do Maraini. Ekranizacje literatury włoskiej, red. Artur Gałkowski, Anna Miller-Klejsa, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, ss. 185.

Opublikowaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego książkę można uznać za kontynuację i uzupełnienie publikacji zatytułowanej *Od Boccaccia do Tabucchiego*, która ukazała się w roku 2012 nakładem Fundacji Kino¹. W obu przypadkach opiekę redakcyjną sprawowali Artur Gałkowski i Anna Miller-Klejsa. Obie pozycje stanowią ciekawe, filologiczne ujęcie panoramy włoskiego kina, które do roku 2010 było przede wszystkim przedmiotem zainteresowania filmoznawców i kulturoznawców. Od 1992 r. kilka książek poświęconych historii kina włoskiego opublikował Tadeusz Miczka².

Pomysł na zinterpretowanie filmowych adaptacji włoskich dzieł literackich XX wieku należy uznać za trafiony. Redaktorzy tomu zastrzegają we wstępie, iż dziesięć publikowanych w tej książce rozpraw łączy

¹ Na temat tej publikacji zob. M. Woźniak, *Włoski kalejdoskop*, „Italica Wratislaviensia” 2013, nr 4, s. 177–179.

² T. Miczka, *10000 kilometrów od Hollywood. Historia kina włoskiego od 1896 roku do połowy lat pięćdziesiątych XX wieku*, Oficyna Literacka, Kraków 1992; *idem*, *W Cinecittà i okolicach. Historia kina włoskiego od połowy lat pięćdziesiątych do końca lat osiemdziesiątych XX wieku*, Oficyna Literacka, Kraków 1993 czy *idem*, *Kino włoskie, słowo/obraz terytoria*, Gdańsk 2009.

historia Włoch od momentu zjednoczenia kraju do lat dziewięćdziesiątych wieku XX ukazana w dziełach literackich, które cechuje zarówno szeroko pojęta *italianità*, jak i obecność ważnych wydarzeń historycznych, społecznych, kulturalnych. Autorki poszczególnych esejów zastosowały podejście interdyscyplinarne, właściwe reprezentowanym przez nie dziedzinom nauki: filmoznawstwu, filologii włoskiej, kulturoznawstwu.

Tom otwiera tekst Diany Dąbrowskiej poświęcony jednemu z najważniejszych dzieł literatury włoskiej, *Narzeczonemu* Alessandra Manzoni (1841) w adaptacji Maria Cameriniego (1941). Zarówno powieść, jak i jej ekranizacja znane są przede wszystkim italianistom i sympatykom literatury włoskiej. Film Cameriniego nie doczekał się polskiej wersji językowej, polscy widzowie mogli natomiast obejrzeć inne dzieła rzymskiego reżysera, jak: *Człowiek bez jutra* (1948), *Piękna młynarka* (1955) czy *Rozbójnicy sycylijscy* (1961). Zapoznając czytelników z dziełem Manzoni, Dąbrowska zwraca uwagę na jego wartość literacką, pokrótce omawia treść utworu i filmową historię adaptacji tej „przygodowo-melodramatycznej przypowieści”³, wskazując na różnice pomiędzy filmem Cameriniego a serialem telewizyjnym Salvatora Nocity z roku 1989.

Drugi tekst, autorstwa Zuzanny Krasnopolskiej, jest poświęcony adaptacji dzieła, które w historii literatury włoskiej XX w. uplasowało się tuż za *Narzeczonymi* Manzoni: chodzi o powieść *Wicekrólowie* (1849) sycylijskiego pisarza Federica De Roberta, zekranizowaną w roku 2007 przez Roberta Faenę i Francesca Bruniego. Krasnopolska wprowadza czytelnika najpierw w historię życia pisarza i narodzin powieści, a następnie przybliży okoliczności powstania filmowej adaptacji dzieła, które bardzo długo czekało na „wejście na szklany ekran”. Przejmujący wizerunek Włoch wyłaniający się z tej książki zdecydował o późnym debiucie ekranizacji, a ogłoszenie filmowej wersji *Wice-*

³ Tymi słowami dzieło Manzoni określił Tadeusz Miczka w: *10000 kilometrów od Hollywood...*, op. cit., s. 126.

królów spotkało się z ostrą krytyką recenzentów, którzy zarzucali dziełu Faenzy zbyt „silny wydźwięk współczesny”⁴.

Autorka kolejnej rozprawy, Aleksandra Brzyszczyk, sięga do noweli Luigi Pirandella *Podróż* (1922) i jej filmowej adaptacji Vittoria De Siki o tym samym tytule (1974). Twórczość Pirandella gości dwukrotnie na kartach tomu, ponieważ czwarty esej dotyczy ekranizacji *Niani* w reżyserii Marco Bellocchia (1999). Analizując filmowy utwór De Siki, Brzyszczyk próbuje odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu literacki pierwowzór znalazł odzwierciedlenie w adaptacji filmowej. Przybliżając czytelnikowi treść noweli i filmu, autorka nieustannie wspomina o „współistnieni[u] dwóch motywów: miłości i śmierci”⁵. Uważna analiza porównawcza dwóch utworów (literackiego i filmowego) doprowadza ją do wniosku, że u De Siki, w większym stopniu niżeli u Pirandella, dzieło zostało naznaczone atmosferą śmierci, reżyser zdecydował się na wprowadzenie wątków dramatycznych, nieobecnych w powieści, scen obrazujących wybuch wojny w Libii i zamach w Sarajewie. Utwór filmowy jest przepełniony nastrojem melodramatycznym, w literackiej *Podróży* Pirandella bohaterowie odkrywają tłumione uczucia i własną tożsamość, co prowadzi w finale do destrukcji, jednakże w filmie efekt ten jest zwielokrotniony i napawa jeszcze większym pesymizmem. Tytułowa podróż przerodziła się w historii kinematografii włoskiej w ostatnią podróż De Siki, który zmarł podczas premiery filmu w Paryżu w roku 1974.

Monika Goździkowska podjęła się analizy filmowej adaptacji noweli *Niania* Pirandella z roku 1903 w reżyserii Bellocchia, który dokonał daleko idących zmian w filmie, tłumacząc je chęcią pozostawienia w dziele (filmie) części samego siebie. Dobrym pomysłem autorki było sięgnięcie do recenzji Krzysztofa Kwiatkowskiego, w której znajdujemy wyjaśnienie decyzji reżysera, które doprowadziły do istotnego oddalenia się adaptacji filmowej od pierwowzoru literackiego.

⁴ *Od Manzoni do Maraini. Ekranizacje literatury włoskiej*, red. A. Gałkowski, A. Miller-Klejsa, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 39.

⁵ *Ibidem*, s. 51.

Kolejne eseje dotyczą powojennej historii narodu włoskiego. Joanna Ozimska omawia adaptację *Ulicy ubogich kochanków* Vasca Pratoliniego (1947) w reżyserii Luchina Viscontiego (1954), a Katarzyna Skórska analizuje film *De Siki* z roku 1970, nakręcony na podstawie znanej polskiemu czytelnikowi powieści Giorgia Bassaniego *Ogród rodziny Finzi-Continich* (1962). Skórska wprowadza czytelników w historię powstania filmu i jego dalszych losów, można by rzec tragicznych, gdyż początkowa współpraca reżysera i autora powieści zakończyła się wielkim sporem. *Ogród* w reżyserii De Siki to jedyna z dziesięciu adaptacji przedstawionych w tomie, która doczekała się Oscara w kategorii najlepszy film obcojęzyczny (1972).

Tekst Moniki Surmy-Gawłowskiej poświęcony został filmowi Jeana-Luca Godarda z roku 1963 wyreżyserowanemu na podstawie *Pogardy* Alberta Moravii (1954). Do udziału w filmie zaproszono ówczesne gwiazdy kina europejskiego, a międzynarodowa produkcja miała zagwarantować sukces kasowy filmu. Surma-Gawłowska, powołując się na pracę Jacques'a Aumonta, wskazuje, że w dorobku francuskiego reżysera był to jedyny film, w którym tak dużo (postacie, wybrane dialogi, akcja) zachowało się z oryginału powieści⁶. W dalszej analizie autorka podąża za zastosowanym już we wcześniejszych esejach modelem analizy: najpierw opisuje powieść, potem dokonuje wnikliwej interpretacji obrazu filmowego Godarda.

Artykuł Anny Miller-Klejsy wprowadza czytelnika w zagadnienia związane z gatunkiem *giallo politico*, czyli filmami utrzymanymi w konwencji politycznego kryminału, które pojawiły się na scenie włoskiej w latach siedemdziesiątych minionego wieku. Tytuł jej eseju, *Szacowni nieboszczycy: polityczna gra w „wyborne trupy”*, nie zdradza czytelnikowi autora analizowanej powieści. Po krótkim wstępie, w którym autorka dokonuje pobieżnego opisu włoskich wydarzeń politycznych lat siedemdziesiątych XX w., wyjaśnia, dlaczego jej wybór padł na nowelę *Kontekst* (1971) Leonarda Sciascii i jej filmową wersję *Szacowni nieboszczycy* (*Cadaveri eccellenti*, 1976) Francesca Rosiego. Po lekturze tego artykułu czytelnik nabiera ochoty na obejrzenie filmu. Miller-Klej-

⁶ *Ibidem*, s. 107.

sa przedstawiła sylwetki autora powieści i reżysera, wskazując, w jaki sposób obaj sycylijczycy ukazali w swoich utworach bliską ich sercu Sycylię i mafię. Rosi, na podstawie literackiego zapisu Sciascii, ukazał szerokiej publiczności świat włoskiej polityki lat siedemdziesiątych, co doprowadziło do ostrej krytyki przeciwników reżysera. Praca Miller-Klejsy dostarcza czytelnikowi wielu ważnych informacji na temat recepcji obu dzieł, popartych rzetelnymi materiałami źródłowymi.

W podróż śmietankowym pociągiem zabiera nas Hanna Serkowska, analizując dzieło filmowe Andrei De Carla oparte na jego debiutanciej powieści z roku 1981 *Śmietankowy pociąg* (*Treno di panna*, 1988). Niestety tej próby przeniesienia na ekran dzieła literackiego nie można zaliczyć do udanych. Podobnie jak wielu krytyków Serkowska uznała ją za chybiony pomysł: w filmie rażą przerysowane sceny i postaci oraz karykaturalny język, o którym autorka rozprawy pisze na stronie 154.

Tom zamyka esej autorstwa Kariny Buchardt, w którym ponownie przenosimy się na Sycylię, do powieści Dacii Maraini *Długie Życie Marianny Ucràia* (1990) i filmu w reżyserii Roberta Faenzy (1997) pod tytułem *Marianna Ucràia*. Reżyser zyskał uznanie dzięki filmowym adaptacjom powieści historycznych. W roku 1996 przeniósł na ekran *Twierdzy Pereira* Antonia Tabucchiego, w roku 1997 *Mariannę Ucrìa*, a dziesięć lat później wspomnianych już *Wicekrólów* De Roberta. Wnikliwą analizę Buchardt kończy nieco gorzka refleksja na temat utworu Faenzy. Autorka eseju wskazuje na świetne ujęcie historyczne powieści i zupełny brak w filmie aspektów psychologicznych, które w książce odgrywają rolę pierwszoplanową. Esaj kończy życzenie, aby w przyszłości utwór literacki doczekał się kolejnej interpretacji, tym razem z uwzględnieniem wartościowych i głębokich refleksji dotyczących dyskryminowania kobiet.

Książka *Od Manzoni do Maraini. Ekranizacje literatury włoskiej* to ciekawa lektura nie tylko dla italianistów czy filmoznawców, ale także dla osób, które chcą zapoznać się z włoskimi filmami mało znanymi bądź zapomnianymi w Polsce. Można żałować, że nie ma w niej ilustracji, które uatrakcyjniły tom *Od Boccaccia do Tabucchiego*. Zabrakło także choćby skromnych informacji na temat obecności dziesięciu omawianych filmów na polskich ekranach.

Poszczególne utwory literackie i ich filmowe adaptacje zostały omówione rzetelnie i interesująco. Autorki dziesięciu rozpraw wprowadzają czytelnika w świat utworów niejednokrotnie mało w Polsce znanych, analizują ważne wydarzenia z historii Włoch i reprezentatywne aspekty włoskiej kultury, jasno wyrażając swoje opinie dotyczące omawianych adaptacji filmowych, jak w przypadku nie do końca udanej ekranizacji słynnego w historii literatury włoskiej *Śmietankowego pociągu*.

W książce mamy także zapowiedź kolejnych tomów, które będą stanowić kontynuację serii poświęconej ekranizacjom literatury włoskiej. Z pewnością ucieszą miłośników kina włoskiego!